

БУДДИЗМ ЯК РЕЛІГІЙНЕ ПІДГРУНТЯ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ЯПОНІЇ

У статті автор намагається довести, що саме буддизм – стародавнє філософське вчення, яке основою ментальності японців, є також одним з потужних джерел формування принципів виховання дітей в японському суспільстві.

Ключові слова: буддизм, дзен-буддизм, педоцентричне виховання.

Масове захоплення орієнталістикою взагалі і Японією зокрема зумовлює намагання науковців різних країн світу робити спроби проникнути у сутність суспільної свідомості загадкової японської нації, яка змогла гармонійно поєднати у своєму сучасному бутті світове лідерство в економіці, передових технологіях та вірність національним корінням. Зрозуміти ментальність, принципи і мотиви поведінки, всю унікальність і самобутність японського етносу неможливо, не зазирнувши у глибини століть. В якості тієї духовної основи, на якій будується система етичних, естетичних та педагогічних уявлень японців, слід розглядати *буддизм*.

Дослідження впливу філософсько-етичних та релігійних концепцій на японське виховання аналізували М. Абаєв [1], С. Білецька [2], О. Джурицький [3], І. Зязюн [4], К. Салімова [6], ін.; вагоме значення мають наукові праці англійських та японських авторів: G. Claiborne [8], С. Lewis [9], К. Makino [10], N. Masahiro [11], ін. Проте, на нашу думку, питання впливу буддизму як провідної на теренах Японії релігії на принципи виховання дітей у цій країні є актуальним і заслуговує на більшу увагу. Тому метою написання даної статті є ще один погляд на місце і роль буддизму у вихованні японців.

Буддизм поширився на архіпелазі ще до нашої ери, однак його рішучий вплив на японський соціум спостерігається з V–VI ст. н. е., коли на островах почали оселятись ченці з більш розвинутого на той час Китаю, які несли з собою зразки симбіозу індійської, корейської та китайської культур. За подальше тисячоліття буддизм пронизало всі аспекти суспільного життя Японії, воно допомогло "перетворити країну з простору, населеного примітивними племенами, у державу високої цивілізації [5]" і справило глибокий вплив на духовні, етичні та естетичні цінності японців.

У класичній буддизмській практиці існують три основи: етика поведінки, розумова дисципліна і мудрість. Етична поведінка заснована на понятті про загальну любов і співчуття до усіх живих істот. Мається на увазі правильна мова, правильні дії, правильний спосіб життя, що втілюється в утриманні від брехні, пліток, марнослів'я або будь-якої розмови, що вносить непорозуміння. Необхідною є винятково мирна поведінка щодо оточуючого світу. Також передбачається вміння бути уважним до процесів, які відбуваються у своєму розумі, почуттях, тілі, здатність максимально концентруватися на поставленій меті. Наявність мудрості визначає два рівні розуміння буття: на інтелектуальному рівні – значна розумова діяльність, а також більш глибоке мислення, коли людина здатна бачити події "чистим розумом", що розвинений у незвичний спосіб – через медитацію. Завершуючи вкрай стислий виклад змісту релігії, слід зазначити, що сутність і головне завдання традицій класичного буддизму у педагогічному плані полягає в індивідуальному підході до кожної особистості, "душа якої повинна бути позбавлена мирських пристрастей шляхом самопізнання, самовиховання, самовдосконалення з метою досягнення душевної гармонії, спокою і реальних результатів у справах [7, с. 26]".

Безумовно, найбільший вплив на японську культуру здійснив *дзен-буддизм*, який, на відміну від інших напрямів буддизму припускає, що Будда є надзвичайно близьким до кожного, що гармонії духу і тіла "можна досягти одночасним заспокоєнням свідомості (переходом в інтуїтивно-підсвідомий стан) та спеціальною активізацією органів фізичного сприйняття [8, с. 78,]". Тобто, правильне сприйняття життя, відповідна поведінка і медитації є основними складовими поняття дзен, що, власне, і означає "занурення в мовчазне споглядання". У дзен-буддизмі була висунута теза про те, що Будда присутній в усіх живих істотах та явищах, і що просвітленим може стати не лише людина, але й усе суще, що уведене у ланцюг перероджень: тварини, рослини, гори, річки, побутові предмети, оскільки будь-яка частка буття є вмістилищем "Істини Будди" [32, с. 1]. У наслідок простоти і привабливості буддизму секта дзен зазнала великої популярності серед населення, перетворюючись у впливове вчення про божественну сутність природи у широкому розумінні цього слова.

Поширення дзен-буддизму в Японії пов'язане перш за все з діяльністю буддійських ченців Ейсай (1141-1215), який заснував секту Ріндзай, і його учня Догена (1200-1253), який заснував секту Сото. Обидві школи відомі своїми системами виснажливих тренувань, медитацій і стимулів, необхідних для досягнення саторі – особливого стану, який означає душевний спокій, рівновагу, відчуття небуття, внутрішнє прояснення. На відміну від вчення Ейсая, мета якого полягала винятково у досягненні просвітлення, Доген свою доктрину пов'язував більше з мирськими справами: життєвим устроєм японця, його працею і відпочинком, міжособистісними стосунками, традиціями, особливим ставленням до оточуючого середовища, вихованням дітей і саморозвитком.

Також саме духом дзен сповнені японські традиційні ритуали милування явищами і об'єктами природи. Дзен дав поштовх самобутнім національним мистецтвам: поезії, живопису, архітектурі, унікальному садово-парковому дизайну, театру, ієрогліфіці, ритуалу чайної церемонії, методиці ікебана, духовно-бойовим практикам, іншим граням культурного простору Японії, що стали проявом надзвичайно креативного ставлення японця до природи, суспільства і до самого себе.

Тобто, вчення дзен відіграло вирішальну роль у становленні більшості напрямів буття японців, наповнюючи націю своїм духом, наголошуючи на вихованні підсвідомого, інтуїтивного відчуття гармонії, краси і цінності кожної миті життя, сакральної взаємодії з середовищем. Окрім того, просвітелі дзен наголошували, що постійна наполеглива робота над собою, своїм духом і тілом, уміння зосередитися на поставленому завданні, попри все досягнути мети і бути одночасно ввічливим, толерантним, скромним, стриманим і вдячним життю за усі його прояви, мають велике значення не лише у чернечому, але й у житті пересічних мирян.

Лаконічність і непримхливість життєвого устрою, де "зайве є потворним" ілюструють дзен-ідеї самоконтролю і природної простоти. Японці з дитинства засвоюють домінуючу самоопанування, оскільки саме таке світобачення складає, згідно дзен, основу правильної життєвої філософії. Основними принципами поведінки, які дорослі здавна формують у дітях є наступні: уникай сварок, дотримуйся встановлених суспільством і природою правил, працюй і вдосконалюйся на межі своїх можливостей, причиною невдач вважай самого себе, а успіхів – свого наставника.

Яскравим прикладом втілення дзен-буддійської традиції у педагогічній практиці є всесвітньо відомий японський *педоцентризм* – спосіб виховання дитини не на основі демонстрації влади й авторитету дорослого, а шляхом апелювання до емоційної сфери дитини, виховуючи змалку усвідомлення нею існування почуттів інших – об'єктів живої і неживої природи. "Японські батьки шукають гармонію у взаємостосунках зі своїми малюками, а не встановлюють правила і ліміти, їм потрібна емоційна близькість, а не слухняність", – зазначають американські дослідники [9, с. 101]. Сьогодні японські автори люблять порівнювати свою систему виховання з роботою вмілого садівника, який розуміє, що дитина, як і рослина, має природні завдатки до зростання і в цьому процесі вельми самостійна і самодостатня. Західну ж систему виховання вони порівнюють із навчанням тварин, де присутні елементи дресирування [12]. Тобто, японці практикують опосередковану виховну дію на дитину, уникаючи осуду, покарання і будь-якого насилля над дитиною, акцентуючи увагу на її емоційно-чуттєвому розвитку і на підтримання з нею взаємного міцного душевного контакту.

Окрім того, і у сімейному, і у суспільному вихованні дітей різного віку приділяється величезна увага навичкам безконфліктної взаємодії з оточуючими як баланс самостійності і взаємозалежності індивідів, в основу чого на глибинному рівні також покладено дзен-буддійський принцип дотримання гармонії зі своїм внутрішнім і зовнішнім світом.

У форматі статті неможливо в повному обсязі освітити весь той вплив, який здійснив буддизм на японську культуру та принципи виховання дітей, проте з впевненістю зазначимо, що його силу і глибину важко переоцінити.

Сучасний дзен-буддизм – це певний спосіб життя японця, де основним є сприйняття довілля кризь призму філософії цієї релігії. На практиці це виглядає, зокрема, як система фізичних тренувань і духовних вправ, а також володіння певними видами традиційного національного мистецтва. Перші мають на меті перетворити у потрібному напрямі тіло, другі спрямовані на вдосконалення духу шляхом звернення до свого внутрішнього світу з метою надбання моральної чистоти, пізнання буття, а третє – за допомогою естетичного переживання дає можливість удосконалюватися особі у культурному плані. Важливим є те, що подібний спосіб життя є розповсюдженим серед усіх верств сучасного населення Країни сонячного сходу, тобто, він здійснюється не тільки шляхом специфічного виховання при буддійських релігійних установах, а й у колі звичайної японської сім'ї, де традиції передаються за допомогою самої атмосфери буття.

Практика Японії є унікальною, сформованою на основі східної філософії, що ускладнює, а подекуди унеможлиблює її пряме використання у вітчизняній педагогіці. Проте основні домінуючі японського виховання: уникнення зайвих пристрастей, сумлінна праця, вміння бачити красу у будь-якому прояві життя, заклик до душевного спокою і мирного співіснування із собою, соціумом і природою вочевидь позбавлені суто буддійського забарвлення, вбачаються актуальними і такими, що заслуговують на повагу та подальше вивчення.

Використані джерела

1. Абаев Н.В. Психологические аспекты буддизма / Н. В. Абаев. – Новосибирск : Наука. Сиб. отд-ние. 1991. – 182 с
2. Білецька С. В. Дитиноцентрована педагогіка / Світлана Володимирівна Білецька. – Х. : Факт, 2008. – 255 с. – (Теорія і практика західних країн).
3. Джури́нский А. Н. Чему и как учат в Японии / А. Н. Джури́нский // Народное образование. – 2001. – № 5. – С. 251–256. – (За рубежом. Общество и образование).
4. Зязюн І.А. Реформи освіти в Японії / І. А. Зязюн // Рідна школа, 1993. – № 8. – С. 16–21.
5. Истоки духа до: дзэн-буддизм. Дух Японии. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://leit.ru>.
6. Салимова К. Педагогика народов мира: история и современность / Кадрья Салимова, Нана Додде. – М.: ПОР, 2001. – 576 с. – (Международный проект).
7. Сбруєва А. А. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах : [навчальний посібник] / А. А. Сбруєва, М. Ю. Рисіна. – Суми : СумДПУ, 2000 – 208 с.
8. Claiborne G. Japanese and American upbringing: A contrastive study / G. Claiborne // Florida. University of South Florida, 1993. – P. 76–88.
9. Lewis C. The basics in Japan: The Tree C's / C. Lewis // Educational Leadership March. – 1998. – P. 101–106.
10. Makino K. The family's Education Ability / K. Makino // Life in Japan, The Japanese Society of Home economics. – Tokyo. – 2000. – P. 19–23.
11. Masahiro N. What's going on in Japan? / Norito Masahiro // The Japanese mind. – Tokyo. – 2004. – 90 pgs.
12. Yamada M. The Japanese Family in Transition / M. Yamada. Foreign Press Center. Japan, – Tokyo, 2008. – 168 pgs.

Zbroieva N.

BUDDHISM AS RELIGIOUS BASIS OF CHILDREN'S EDUCATION IN JAPAN

In this article author attempts to prove that is Buddhism – an ancient philosophical teaching being a base of Japanese mentality, there is also one of the powerful sources of formation principles children`s education in Japanese society.

Key words: Buddhism, Zen-Buddhism, child-focused education.

Стаття надійшла до редакції 15.03.13

